№ 151 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 5 (17) 1878 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 5 (17) № 151

ԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էլ չեն գաղթի։ — Ներքին տեսութիւն։ Նամակ Ղարսից։ Ներքին լուրեր։ — Արտաքին տեսութիւն։ Հայրենիք վտանգի մէջ է։ Փոքր-Ասիա։ Նամակ Թիւրքիայից։ — «Մշակի» հեռագիրներ։ — Յայտարարութիւններ։ — Տեղեկացոյց։ — Բանասիրական։ Նամակ Գերմանիայից։

ԷԼ ՉԵՆ ԳԱՂԹԻ

Տեղական ռուս լրագիրներից ստացած հեռագիրները և մեր խմբագրութեան մէջ ստացած նամակները տեղեկացնում են մեզ որ գեներալ Լազարեվ մի պրոկլամացիա է ուղղել դէպի Էրզրումի հայերը, որի մէջ հանգստացնում է հայերին, համոզում է նրանց հաստատ մնալ իրանց տեղերում և չը գաղթել իրանց հայրենիքից։ Այդ բաւական չէ. գեներալ Լազարեվ հայերի ապահովութեան համար նշանակել է Էրզրումի ժամանակաւոր գեներալ-կօնսուլ պ. Կամսարականին, մի երիտասարդ հայ զինուորականին, որին իր խելքի, ընդունակութիւնների և բարի սրտի համար ռուսաց զօրքի Էրզրում եղած կարճ միջոցում սիրեցին թէ հայերը և թէ թիւրքերը։ Կամսարական մեծ հեղինակութիւն է ստացել նահանգի ամբողջ ազգաբնակութեան մէջ և այսուհետև, ինչպէս մեզ գրում է մեր Էրզրումի թղթակիցը, մի մազ ընկնելու չէ հայի գլխից։

Գեներալ Լազարեվի հրատարակած պրոկլամացիան հասաւ ուրեմն իր նպատակին. հայերը հանգստացել են և այսուհետև ոչ մինը նրանցից գաղթելու չէ իր հայրենիքից։

Այո՛, գեներալ Լազարեվի արած գործը ոչ թէ միայն համապատասխան է ռուսաց կառավարութեան Հայաստանի վերաբերութեամբ ունեցած քաղաքականութեան, բայց դա մի և նոյն ժամանակ և լաւ հայի գործ է։ Նա իր պարտաւորութիւնը կատարել է որպէս ռուս գեներալ, որպէս մարդասէր, զարգացած անձն, և վերջապէս որպէս ազգասէր սիրտ ունեցող հայ մարդ։

Այժմ հայերը մնալով իրանց հայրենիքում, թո՛ղ զարգանան հետզհետէ մտցնելով իրանց շրջանը ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութիւնը, թո՛ղ ծանր կերպով մտածեն ապագայի համար պատրաստվելու, թո՛ղ ոչինչ ազնիւ միջոցներ չարհամարհեն մտցնել քաղաքակրթութեան լոյսը իրանց շրջապատող վայրենի ցեղերի մէջ։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՂԱՐՍԻՑ

25 օգոստոսի

Ղարսի հայ ազգաբնակութիւնը պատերազմից կրած զանազան հարուածներից և ժամանակիս խառն դրութիւններից փոքր ինչ հանգստութիւն գտնելով, իրան արիաջան և գործունեայ առաջնորդ հայր Գրիգորիս Աղուանեանի հետ աջակից լինելով ամեն բանից առաջ իր ուշքը դարձրել է ուսումնարանի բարեկարգութեան վրա։ Ամսոյս սկիզբներին ժողով կազմելով ընտրեցին քաղաքի անուանի անձերից հոգաբարձուներ՝ մեծապատիւ Գէորգ Էնֆիաճեանցին, Ղուկաս Սաղաթէլեանցին և Մելքոն Շէխեանցին։ Այս նորընտրեալ հոգաբարձուների գործունէութեան վրա մեծ համակրութիւն և յոյս ունի հասարակութիւնը, որք այժմէն իսկ սկսած են հոգալ և աշխատել ուսուցիչներ հրաւիրելու և ուսումնարանի ամենայն պիտոյքները առաջիկայ սեպտեմբեր ամսից պատրաստ ունենալու։

Մի այլ անգամ կը խօսեմ մի քանի խօսք ասել Ղարսի հայ հասարակութեան և նրա արժանաւոր և գործունեայ առաջնորդ հայր Գրիգորիսի մասին։ Առ այժմ հաղորդում եմ որ օգոստոսի 19-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին, յանկարծ միջնաբերդից արձակվեցաւ մի թնդանօթ դղրդելով քաղաքը. օտարաքաղաքացիք այդ թնդանօթաձգութենից խիստ խռովեցան, իսկ տեղական բնակիչները գիտէին որ այդ թնդանօթի արձակումը յայտնում է տաճիկներին նրանց օրօճի-ծոմապահութեան սկսվելը։

Տաճիկ ազգաբնակութիւնը կամենալով իրան կրօնական արարողութիւնը առաջին տարիների նման թնդանօթաձգութեամբ կատարել, դիմել էին գեներալ Լազարեվին և խնդրել նրա տնօրէնութիւնը։ Գեներալը յարգելով տաճիկ բնակիչների խնդիրը, տնօրինել էր նրանց ցանկութեան համաձայն, իւրաքանչիւր երեկոյ ժամը 7-ին և գիշերվայ ժամը 3-ին մի մի թնդանօթ արձակել։ Երբ երեկոյին արձակվում է թնդանօթը ամենայն տաճիկ շտապում է վազել դէպի տուն, իր ծոմ բերանը և քաղցած որկորը լցնելու-ուտելու։ Ընթրիքը ուտելուց յետոյ մեծ և փոքր, բացի կանանցից, հաւաքվում են մզկիթներում և այնտեղ մի քանի ժամ աղօթելուց յետոյ ցրվում են. ոմանք դէպի տուն են գնում, ոմանք հաւաքվում են իրանց խանութների մէջ և ոմանք ևս ղահվէխանաներում (սրճարաններում) և այն տեղ ժամանակ են անցկացնում. մինչև լուսաբացին երկու ժամ մնալը արթնութեան և ուտել խմելու մէջ են անցկացնում և երբ այդ ժամանակ թնդանօթը արձակվում է վերջին անգամ ընթրում են և ննջում։ Ցերեկը արթնանալուց յետոյ կրկին աղօթք և ծոմապահութիւն են կատարում մինչև երեկոյեան ժամի 7-ը, ապա սկսում են դարձեալ ուտել։ Ահա այսպէս այս կրօնական արարողութիւնը տևելու է 30 օր, որից յետոյ գալիս է սրանց զուրպան պայրամի, որի տօնին ամենայն մարդ պարտաւոր է մի քանի ոչխարներ զոհել։

Ղարսի թիւրք ազգաբնակութիւնը մեծ մասամբ անհաստատ դրութեան մէջ է, ոչ մի գործի ձեռնամուխ չէ լինում և պարապ նստած ղայֆեխանեքում սպասում է իրերի վիճակի և սահմանների որոշմանը. նրանցից շատերը այն կարծիքի են թէ Ղարսը կրկին յետ կը տրվի առաջին պատերազմների օրինակի նման։ Եթէ վերջնականապէս ռուսաց տիրապետութեան տակ մնալը տեղեկանան և հաւաստիանան, խիստ շատեր մտադիր են գաղթելու դէպի Էրզրումի և Շամի երկիրները։ Շատերը իրանց կահկարասիքը և տները ծախում և պատրաստվում են.

Ամսիս սկզբներին Ղարսի բանակի հրամանատար գեներալ Լազարեվ հաւաքելով Նոր գրաւած երկիրների ազգաբնակութիւնը յայտնեց նրանց Նորին Կայսերական Բարձրութեան փոխարքայի հրամանը որ ամեն բնակիչները զինաթափ լինելու են շուտ ժամանակամիջոցում և յանձնելու են իրանց զէնքերը շրջանների կառավարիչներին, որի փոխանակ ստանալու են գանձարանից վարձատրութիւն։ Անմիջապէս իսկոյն սկս-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՑԻՑ

Լայպցիգ 1 սեպտեմբերի

Օգոստոսի 1-ից Գերմանիայի բոլոր համալսարանական քաղաքներում ամեն տարի նկատվում է մի առանձին շարժողութիւն։ Դասախօսութիւնները համարեա վերջացած են լինում, ուսանողները քաղաքի փողոցներում խումբ խումբ, այստեղ ու այնտեղ կանգնած՝ բարձր ձայնով խօսում ու ծիծաղում են, կամ չամադաններով բեռնաւորված կառքերում նստած, շտապով դէպի երկաթուղու կայարաններ են քշում։ Բոլորի շարժուածքները և դէմքերը առանձին բաւականութիւն և ուրախութիւն են արտայայտում։ Կառքերում նստած միմեանց հանդիպելով, երիտասարդները բարևում են միմեանց հեռուից ժպտալով, գլխարկները օդի մէջ շարժելով և զանազան բարեկամական նշաններ միմեանց անելով։

— Դու ո՞ւր ես գնալու այս արձակուրդին, դիմեց ինձ ընկերներիցս մինը, և իմ պատասխանիս չը սպասելով, շարունակեց՝ ես Բրունսի հետ գնալու եմ Կէօլն, այնտեղից ի հարկէ Հռէնոսի ափերի երկայնութեամբ կը շարունակեմ ճանապարհս։

— Շատ ուրախ եմ որ միասին կը ճանապարհորդենք, ասում է մի ուսանող միւսին, ուրեմն հաստատ կաց տուած խօսքիդ։

— Ես քեզ Լինդաուի մէջ կը սպասեմ, ուրեմն առ այժմ ցը տեսութիւն, լսվում է ուրիշ տեղ։ Սեղմում են միմեանց ձեռքերը ու հեռանում։

Ամեն տեղ, ամեն կողմից լսվում է՝ Տիւրինգէն, Տիրօլ, Շվէյցարիա, Շվարցվալդ, Հարց....

Հարուստ ընտանիքները գնում են ի հարկէ դէպի ջրերը, կամ Փարիզ։ Այս տարի, մանաւանդ, աշխարհահանդէսը բոլոր փող ունեցողներին իր կողմն է քաշում։

Ամառ ժամանակ մեծ թէ փոքր, կին թէ մարդ, հարուստ թէ չքաւոր, ամեն մէկը կարծես մի առանձին աներևոյթ, դիւթական ոյժով դրդած, պահանջ է զգում դուրս գալ գոնէ մի երկու շաբաթով իր սովորական շրջանից, թողնել տուն ու տեղը, իր ծանր պարապմունքները, — ու գնալ իր հայրենիքի բազմաթիւ անտառներում, սարերում ու ձորերում ազատ շունչ քաշել, որպէս զի յետոյ նոր ոյժերով տուն վերադառնալով, նոր եռանդով շարունակի իր սովորական պարապմունքները։

Մեզ, կովկասեցիներիս համար, այս տեսակ զգացմունքը խորթ է, ի հարկէ։ Մենք սովոր ենք մեր ամբողջ կեանքը թոզոտ, ցեխոտ քաղաքներում անցկացնել։ Մեր ամարանոցների մաքուր օդը ծծելու իրաւունքը տուած է միմիայն հարուստներին։ Եւ իրաւ, ինչ ահագին միջոցներ են հարկաւոր մեր Կովկասեան ամարանոցներում ամառը անցկացնելու համար։ Բացի միջոցներից, այդ ամարանոցներից օգուտ կարող է քաղել միայն նա, ով քաղաքի հետ կապված չէ որ և է պարապմունքով, ուրեմն էլի հարուստները ու նրանց ընտանիքները։ Իսկ աշխատող դասին միթէ հարկաւոր է մաքուր օդ ու մաքուր ջուր, — դա մեզանում շռայլութիւն է համարվում։

Ընդհակառակն, այստեղի կեանքի հանգամանքները բոլորովին ուրիշ են։ Ում միջոցները, կամ գործերը չեն ներում ամբողջ ամառը քաղաքից դուրս ապրելու, նա ունի, այնու ամենայնիւ միջոց իր ազատ ժամերը անցկացնել քաղաքներին մօտակայ գիւղերում, որոնք մեծ մասամբ պատած են լինում գեղեցիկ, մաքուր պահպանված անտառներով, կամ այգիներով։ Ամառվայ գեղեցիկ օրերից այստեղ ամեն մէկը օգուտ է քաղում. մինչև անգամ միջնակարգ ուսումնարանների աշակերտները ու աշակերտուհիները իրանց արձակուրդը ճանապարհորդութեան մէջ են անցնում։ Ամեն մէկը ունի ազգական, բարեկամ այս կամ այն գիւղում, որին, օգուտ քաղելով իր ազատ ժամանակից գնում է այցելութիւն անելու։ Ես շատ անգամ պատահել եմ այստեղի երկաթուղիների վագոններում 13—14 տարեկան օրիորդի, ճանապարհի փոքրիկ քսակը ձեռին, մէնակ ճանապարհորդելիս։ Այդ տեսակ դէպքերում միշտ ակամայ յիշում էի մեր խեղճ օրիորդներին, որոնցից ընտրեալները նոր են ստանում ցերեկով մէնակ տանից դուրս գալու իրաւունքը.... Շատ անգամ, մանաւանդ առաջին ժամանակները, դիմելով ճանապարհորդ փոքրիկ գերմանուհուն, ես զարմացած հարցրել եմ՝ «օրիորդ միթէ չէք վախենում մէնակ ճանապարհորդելու», և միշտ այնպիսի հաստատ, վստահ և վճռողական պատասխան եմ ստացել, որ վերջը ինքս իմ հարցմունքից ամաչել եմ։

Բայց այս տեսակ դէպքերը միակ առիթ չեն լինում Գերմանիայում մեզ, կովկասեցիներիս ամաչելու։ Չը նայելով Եւրոպայի տիպերի խառնակութեանը, մենք կովկասեցիներս, մեր սև, մեծ աչքերով, երեսի թուխ գոյնով ու ահագին քթով միշտ ամեն տեղ աչքի ենք ընկնում, ու առանձին ուշադրութեան առարկայ ենք դառնում։ Գերմանացին մեզ հետ ծանօթանալով, սովորական մի քանի խօսքերից յետոյ, իսկոյն հետաքրքրութեամբ հարցնում է, թէ ինչ ազգութեան ենք պատկանում։ Էլ ինչ ասել կուզէ, որ օգուտ քաղելով հայոց խնդրի յուզվելուց, ես վերջին ժամանակը այդ տեսակ հարցերին շտապում եմ հպարտութեամբ կարճ պատասխան տալ թէ՝ ես հայ եմ։ Լուսաւորված եւրոպացու համար էլ երկար բացատրութեան հարկաւորութիւն չը կայ, այժմ բոլորը գիտեն թէ ինչ բան է հայը, այժմ եւրոպացին Կովկասի և Հայաստանի մասին գուցէ աւելի տեղեկութիւններ ունի, քան թէ մեզանից շատերը։ Բայց երբ որ խօսակցութիւնը շարունակվում է, մեզ հայ անուանելու հպարտութեան առաջին զգացմունքը շուտով անցնում է։

— Ա՜խ ինչպէս կը ցանկայի ես Կովկասում ճանապարհորդելու, ձեր երկրի բնութեան հարստութիւնների հետ ծանօթանալու, ասում է գերմանացին։ Դուք իրաւունք ունէք, մեզ գերմանացիներիս ծաղրելու, տեսնելով թէ ինչպէս մենք մեր համեմատաբար փոքրիկ լեռներով ու աննշան տեսարաններով զմայլվում ենք։ Ինչ արած, ամեն մարդ պէտքէ իրանով բաւականանայ....

— Ի հարկէ, մեր երկիրը բնութեան կողմից

վեցաւ գործադրութիւնը զէնքերի հաւաքելու. դեռ մինչև ցայժմ ընդդիմութիւն և խռովութիւն չէ եղել այդ մասին և ամեն օր սայլերով և բեռներով բերում են զէնքեր Ղարսի պահեստում յանձնելու և դարսելու։ Ամենափոքր 10 կամ 15 տուն բնակիչ գիւղից դուրս է հանձվում 40—50 հրացաններ, իսկ ղարապինաների, Թրերի, խանչալների հաշիւը չը կայ, անչափ չատ ունեն զէնքեր։

Ղարսի գիւղերից մի քրիստոնեայ մարդ գնալով դէպի Երզնկայ իր ազգականներին տեսնելու, Թիւրքերը բռնում են նրան և մատնում զինուորական ատեանին որպէս լրտես։

Ղարսի մէջ կայ մի բարձրաստիճան կարգացող մուսուլմաններից, որը, ասում են, ռուսների քաղաք մտնելու օրից մինչև այժմ տանից դեռ դուրս չէ եկած որպէս զի չը տեսնէ նրանց։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մեզ գրում են ՐՈՍՏՕՎԻՑ. (Դօնի վրա) «Չը նայելով որ Նոր-Նախիջևանում հարիւր անգամ աւելի հայ կայ, քան թէ Րօստովում, այս վերջին քաղաքում աւելի են հետաքրքրվում ազգային գործերով, քան թէ մեր անուանի հայաբնակ քաղաքում։ «Մշակը» այստեղ չատ է կարդացվում, թէև ստացող սակաւ կայ։»

—

Մեզ հաղորդում են ԵՐԵՒԱՆԻՑ, որ օգոստոսի 28-ին հրդեհ է ընկել փողոցի խոտակոյտերի մէջ։ Խոտատէրերը չեն կարողացել հանգցնել հրդեհը և բոլոր խոտերը այրվել են. վնասը համնում է 2000 ր.։ Այդ օրը քամի չէ եղել և այդ պատճառավ չատ կրպակներ ազատվել են հրդեհից։

—

Մեզ հաղորդում են ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ, որ այնտեղ վերջին ժամանակները մթերքների գները պակասել են։ Եժանութեան մասին լուրեր չատ տեղերից ենք ստանում։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՎՏԱՆԳԻ ՄԷՋ Է

—

Հաստատ չը գիտեմ թէ Ազգ. Վարչութիւնն ի՞նչ արած է կամ ի՞նչ կանէ, բայց այնպիսի բոպէի մէջ ուր հայրենիքի համար վտանգ մը կը տեսնեմ, ես չեմ կարող ձայնս չը բարձրացունել։ Կան պարագայներ ուր մի բոպէ ուշանալ կամ մի բոպէ դանդաղ շարժիլ մեծ վնաս կը բերէ ազգին։ Այդպիսի պարագայի մէջ կը գտուիմք։ Կարինի Հայեր պատրաստուեր են գաղթել դէպի Կովկաս Ռուսական բանակին հետ։ Քիչ օրէն յետոյ, Հայ չը մնար այն քաղաքի մէջ որ Հայաստանի մայրաքաղաք պիտի լինէր։ Մեր ազգային պատմութեան մէջ Ալաշկերտցիների սոսկալի գաղթականութենէն յետոյ, մի տխուր էջ ևս պիտի աւելնայ Կարնեցիների գաղթականութիւնին համար։ Արդեօք ազգային վարչութիւնն ի՞նչ է արած, փութացա՞ծ է այդ մեծ վտանգի առջեն առնուլ։ Երէկ որ ոտք կոխեցի Կ. Պօլիս, առաջին անգամ այդ բանի համար տեղեկութիւն խնդրեցի բարեկամներէս։ Ոչինչ չը գիտեն։ Ի՞նչ տարօրինակ բան. Կ. Պօլսի ժողովուրդ տեղեկութիւն չունենա՜յ թէ պատրիարքարան ի՞նչ է արած այդպիսի մեծ վտանգի դէմ, յաջողա՞ծ է արդեօք ապահովացունել Կարինի Հայերին որ չը գաղթեն։ Կովկասի Հայեր սաստիկ յուզուած են Կարինէն հասած տխուր լուրերով. նոքա իւրեանց յոյս դրած են մեր պատրիարքարանի վրա թէ նա կը յաջողի ոչնչացունել խարդաւանքներն։ Կարինէն գրուած մասնաւոր նամակներ կը յայտնեն թէ այդ խարդաւանքների գործիք եղած են և Հայ պաշտօնատարներ։ Կարնեցի Հայն կը գաղթէ. ի՞նչ պատճառով. որովհետև կը համոզեն թէ Ռուսական բանակն հեռացածին պէս՝ Թիւրքեր և Քիւրտեր կը ջարդեն Հայերն։ Կարնեցի Հայն կը գաղթէ. ի՞նչ պատճառով. որովհետև յոյսերով և վսեմ զգացումներով յափշտակուած միջոցին, երբ լսեց թէ Հայերի ծրագիրն մերժուեցաւ Պերլինի ատենաժողովէն, երբ յանկարծակի սթափեցաւ իւր զմայլումէն, գլորեցաւ ծայրայեղ յուսահատութիւնի մէջ։ Արդ, պէտք չէ՞ որ պատրիարքարան մի մասնաժողով ուղարկէ Կարին որպէս զի համոզեն ժողովուրդն չը գաղթել, ցոյց տան նոցա գաղթականութիւնի սոսկալի վտանգներն և ապահովութիւն տան նոցա ապագայի համար։ Պատրիարքարան ինք ունի՞ այդ ապահովութիւն թէ ոչ. ունի, թող ժամ յառաջ հաղորդէ և Կարնեցիներին. թէ չունի, թող գիտէ առ որ անկ է և պահանջէ։ Հայեր խնդրեցին Հայաստանի սահմանները որոշել, մերժուեցաւ, խնդրեցին որ ընդհանուր Հայաստանի վրա մի Հայ մարզպան դրուի և կառավարչական ինքնավարութիւն ունենան, և այլն, այդ ամեն մերժուեցաւ. բայց մի բան տրուեցաւ, խոստում տրուեցաւ ապահովել Հայերի կեանք և ստացուած։ Այդ խոստում երաշխաւորուած է ատենաժողովին մասնակցող տէրութիւններէն։ Արդ, թէ Ս. Պատրիարքն ապահով է որ այդ խոստում կը գործադրուի, պէտք է որ շուտով հեռագրէ Կարին, ապահովութիւն տայ Կարինի ժողովուրդին ալ որ չը գաղթեն. բայց թէ ինքն ալ ապահով չէ, թող գիտէ առ որ անկ է և եղելութիւն յայտնէ։ Թէ Օսմանեան պետական և թէ մեր ազգային շահեր այդպէս կը պահանջեն։ Գաղթականութիւնն կործանեց մեր ազգի տուն, Հայաստան դատարկեց Հայերէ, պատճառ եղաւ որ դարձեալ մնացինք մեր այս թշուառ վիճակի մէջ և դեռ անտարբեր կը մնանք երբ կը լսենք թէ մի նոր գաղթականութիւն ևս կը լինի Հայաստանէն. երբ կը լսենք թէ նորա նշանաւոր գաւառներէ մին պիտի դատարկուի Հայերէ։ Դեռ երեք ամիս չէ անցած որ Անգլեայի արտաքին գործերի պաշտօնեայն յայտարարեց լօրտերի խորհրդարանի մէջ թէ դժուար է լուծել Հայերի խնդիրն որովհետև ցրուած կապրին և մեծամասնութիւն չեն կազմեր Հայաստանի քաղաքներին մէջ. թէ և բոլորովին ճիշդ չէ այդ, բայց կարող է խրատ լինել մեզ համար։

Այս պարագայի մէջ մեծ է սրբազան պատրիարքի պարտաւորութիւնը։ Պատմութիւնը անողոք կը լինի իւր համար։ 1877 թուականէն մինչև 78 մեծ փոփոխութիւններ եղան. այսօր Կարնեցի Հայն պէտք չէ լինի այն վիճակի մէջ յորում կը գտուէր Ալաշկերտցի Հայն անցած տարի։ Բոպէ առ բոպէ կը սպասեմք տեսնել թէ ի՞նչ պիտի անէ Ս. Պատրիարքն որ, վերջին պարագայներին մէջ, ազգասիրութիւն և անձնուիրութիւն ցոյց տուաւ աշխարհին։

Երկու խօսք ալ մեր Կարնեցի եղբայրակիցներին։ Գիտեմք, վշտակիր Կարնեցիներ, թէ ծանր է ձեր վիճակ, անտանելի է, բայց մի շտապէք ապագայն զոհել ներկային համար։ Գաղթականութիւն ձեր ցաւեր չամոքեր, աւելի կը թշուառացունէ զձեզ։ Մինչև որ հաստատուիք ձեր տեղեր, գաղթողների քառորդն չըմնար, հիւանդութիւն և բազմատեսակ թշուառութիւններ կը կոտորեն և կը սպառեն գաղթականներն։ Ալաշկերտցի գաղթականներէն շատեր որք իւրեանց հայրենիքի մէջ հարուստ էին և իշխանաբար կապրէին, այսօր Կովկասի մէջ ձեռք պարզած կը մուրան և կանիծեն այն օր որ ստիպուեցան հեռանալ իւրեանց հայրենիքէ։ Հետաքրքիր եղէք նոցա կրած թշուառութիւններին որք փոքր ի շատէ հրատարակուեցան լրագիրների մէջ։ Ես անձամբ, իմ աչքերով, տեսեր եմ նոցա թշուառ վիճակ. տեսեր եմ Պարսկահայաստանէն (Ձեր և Զարևանդ գաւառներ) անցած ժամանակս, երբեմն Պարսկահայաստանէն ևս գնացած Հայ գաղթականութիւնի տխուր հետքերն, և այսօր որ գոյժ է հասած թէ Կարինի Հայեր ևս պիտի գաղթեն, չեմ կարող ձայն չը բարձրացունել և չաղաղակել ձեզ թէ անդունդ կայ ձեր ոտքի առջև, և ազգս թէ հայրենիք վտանգի մէջ է։

(Մանզ. Էֆք.) Մ. Փորթուգալեան

ՓՈՔՐ-ԱՍԻԱ

—

Կիպրոսը գրաւելուց և Փոքր-Ասիայի վրա հովանաւորութիւն ձեռք բերելուց յետոյ, անգլիական ամսագիրները սկսեցին այնպիսի յօդուածներով լցվել, որոնք նպատակ ունեն մօտիկ կերպով ծանօթացնել հասարակութիւնը բրիտանական նոր և խաղաղ կերպով ձեռք բերված երկիրների հետ, որոնց մասին անգլիացիք շատ մութ տեղեկութիւններ ունէին։ Այսպէս, Լօնդօնում հրատարակվող «Fraser's Magazine» անունով ամսագրի վերջին գրքի մէջ տպված է Մակ-Կօնի ասիական Թիւրքիայի կրօնների մասին (The Religions of Asiatic Turkey») յօդուածը, որոնք թոյլ չը տուին Թիւրքիային քաղաքական մի ամբողջութիւն կազմակերպել և արգելում էին ընդհանուր ազգային զարգացմանը։ Այս տարբեր դաւանութիւնների մէջն են կայանում Անգլիայի գլխաւոր դժուարութիւնները, որը նպատակ է դրել իր վրա մէկ պետութիւն ստեղծել այս տարրերից Բօսֆորի ետև։

Թիւրքիայում տարածված բոլոր այս դաւանութիւնների մէջ Մակ-Կօն մահմետականներին է յատկացնում կրօնական և քաղաքական նշանակութեան անդրանկութիւնը, որը համարվում է պետական կրօն և որը դաւանում է Թիւրքաց կայսրութեան ստահպատակների համարեա երեք չորրորդ մասը։ Բացի սկզբնական աշխարհակալների սերունդներից, այս դաւանութեան է սեփականացնում հեղինակը տեղական քրիստոնեաների ուրացութեան արդիւնքները, օսմանեան իշխանութեան ամեն նոր ընդարձակվելու ժամանակ, ինչպէս և քրդերին, բոլոր արաբներին,

---

չատ հարուստ է, ասում եմ ես, և իսկոյն աշխատում եմ մի որ և է ուրիշ առարկայի վրա դարձնել սկսած խօսակցութիւնը։

Եւրօպացու հետաքրքրութիւնը մի անգամ չարժված լինելով, նա էլ ձեզ հանգիստ չէ թողնում ու իր հազար ու մի տեսակ հարցերով վերջապէս ստիպում է ձեզ խոստովանվել, որ մեզանից չատ քիչերն են ծանօթ իրանց հայրենիքի հետ, որ մենք աւելի տեղեկութիւն ունենք օտար երկիրների, օտար ժողովրդների մասին, քան թէ մեր Կովկասի ու նրա բնակիչների մասին։

Եւ մեզ արդարացնելու համար մենք իսկոյն աշխատում ենք մեր երկրի անաջող պայմանները, մեր տնտեսական զարգացման ստոր աստիճանը բացատրել, պատմում ենք որ չունենք երկաթուղիներ, որ մեր քաղաքները և գիւղերը միմեանցից հեռու են, որ չատ տեղ մենք մինչև անգամ փօստի ճանապարհներ չունենք, և այլն ..

Այո, ընթերցող, այստեղ, օտարութեան մէջ մենք ամաչում ենք մեր անհոգութենից, մեր անտարբերութիւնից դէպի մեր երկիրը։

Բայց զժբաղդաբար այդ տեսակ զգացմունքներ մենք ունենում ենք միայն օտարութեան մէջ։ Մեր հայրենիքում, ընդհակառակն, ամեն բանից խորշում ենք, ինչ որ մեր երկրին, մեր ժողովրդին է վերաբերում և ամաչում ենք, մինչև անգամ, մեր մայրենի լեզուով խօսել։ Այո, ինչպէս կարող է մի ուսում առած, լուսաւորված մարդ անտաչ, կօպիտ մայրենի լեզուով խօսել. այդ ներելի է մեր հայրենիքում միայն ստորին դասակարգի մարդուն, իսկ մեզ՝ միայն մեր հայրենիքից դուրս, օտարութեան մէջ։

Միթէ զարմանալի բան չէ, որ հային դէպի հայութիւն վերադարձնողը, գերմանացին կամ ֆրանսիացին պէտք է լինեն, որ հայը իրան հայ է զգում միայն օտարութեան մէջ, մինչև անգամ առանձին պատիւ է համարում որ այդ տեսակ փոքր, աննչան ազգութեան է պատկանում ու սրտում վիրաւորվում է եթէ օտարը առանց նորա ասելու չէ գուչակում նրա հայ լինելը։

Հազար ու մի տեսակ մտքեր են ծագում մարդու գլխում օտար երկիրներում ճանապարհորդելիս։ Մեզանից ո՞ւմ ճշդութեամբ ծանօթ է մեր գաւառների, մեր գիւղերի կեանքը,—չատ քիչերին, եթէ չասեմ ոչ ոքին։ Մեզանից մինը եթէ քիչ թէ չատ ուսման հոտը առել է, նա արդէն արհամարհում է գաւառական կեանքը ու հաստատ համոզված է, որ իր բարձր, նուրբ կենսական պահանջներին բաւականութիւն կարող է տալ միայն Թիֆլիսի պէս կենտրոն։ Մեր ուսում առած երիտասարդները իրանց պարտաւորութիւնը կատարած են համարում, եթէ բարեկամական խօսակցութեան մէջ հայրենիքի ապագայ բարւոքման վրա տաք տաք վիճաբանում են և զանազան պրօէկտներ կազմում. բայց ո՞վքեր են այդ պրօէկտներ իրագործողները,— ոչ ոք։ Կը համաձայնվի արդեօք մեզանից մինը թողնել իր յարմար բնակարանը և գնալ, ծանօթանալ այն ժողովրդի կեանքի և պահանջների հետ, որի ապագայ դրութիւնը նրան այնքան զբաղեցնում է։ Շատերն էլ առանց գործի, առանց նպատակի մայրաքաղաքի փողոցները չափելով օրեր են անցկացնում և յանդգնութիւն ունեն գանգատվել, որ հասարակութիւնը նրանց չէ գնահատում. բայց եթէ նրանցից մէկին առաջարկէք գաւառական ուսուցչի պաշտօնը, նա ուսերը արհամարհանքով վեր քաշելով, կը պատասխանի ձեզ՝ «միթէ ես իմ ուսումը նրա համար եմ ստացել, որ ինձ կենդանի թաղեմ մի գաւառական ողորմելի քաղաքում։» Կան, ի հարկէ, և այնպիսիներ, որոնք վերևը յիշվածներիս վրա յարձակվում են, ջոկվում են նրանցից իրանց յայտնած գաղափարներով, իրանց գեղեցիկ խօսքերով, իրանց քարոզներով՝ «Ամօթ մեզ, ասում են այդ վերջինները, միթէ օտարները պէտք է մեզ յիշեցնեն մեր պարտաւորութիւնները. ոչ, այսպէս անտարբեր մնալ յանցանք է մեր կողմից, պէտք է աշխատել շուտով տուն վերադառնալ, պէտք է միմեանց ազնիւ խօսք տալ ձեռք ձեռքի տուած ընթանալ և ամեն տեսակ արգելքների դէմ պատերազմել, ու հաստատ գործունէութեամբ ցոյց տալ որ մեր հայրենիքը ամեն տեսակ ազնիւ, աշխատող ոյժի հարկաւորութիւն ունի, միայն թէ գործ լինի. իսկ խօսքեր չատ ենք լսել։»

Ահա, թէ ինչ երազներով, ինչ յոյսերով է ապրում մեր երիտասարդութեան մի մասը օտարութեան մէջ։ Բայց տուն վերադառնալուն պէս, բոլոր այդ խոստումները մոռացվում են, թարմ երիտասարդութեան ոյժերի մեծ մասը ենթարկվում են իրանց նախորդների պէս տեղական կեանքի ընդհանուր հոսանքին, մի քանիսն էլ միայն փող վաստակելու ետևից են ընկնում, ամեն բան արհամարհելով բացի փողից....

Գերմանիայի երիտասարդութիւնը այս տեսակ խօսակցութիւններով, այս տեսակ խոստումներով չէ զբաղվում։ Այստեղի երիտասարդները գիտեն, որ իւրաքանչիւր քաղաք, իւրաքանչիւր գիւղ հարկաւորութիւն ունեն գործող, աշխատասէր անձինքների, անձնուէր ոյժերի։ Գիւղացու որդին համալսարանում ուսում ստանալուց յետոյ էլ, գիտէ, որ վերջը վերադառնալու է իր գիւղը, իր հայրական տունը, գաւառացին իր գաւառական քաղաքը, այնտեղ, իր հայրենի փոքրիկ չրջանում քահանայի, բժշկի, կամ ժողովրդական վարժապետի պաշտօնը կատարելու համար։ Պատահում է, ի հարկէ, որ գիւղացին գործ է գտնում քաղաքում և մնում է այդտեղ, բայց պատահում է նոյնպէս որ և քաղաքացին, մինչև անգամ մայրաքաղաքի բնակիչը, բարձրագոյն ուսումը աւարտելուց յետոյ չէ արհամարհում գնալ գիւղը, եթէ քաղաքում գործ չէ գտնում։ Այստեղ իւրաքանչիւր մարդուն հարկաւոր է գործ, իսկ թէ այդ գործը ինչ տեղ կը լինի,—դա մի և նոյն է նրա համար։

Գուցէ ինձ կասեն որ Եւրօպայի ու մեր գաւառական կեանքի մէջ մեծ զանազանութիւն կայ, որ այստեղի գիւղական կեանքը գուցէ աւելի մեծ յարմարութիւններ ունի, քան թէ մեր քաղաքներինը։ Այդ էլ ճշմարիտ է։ Բայց եթէ մեզանից ամեն մէկը միայն համեմատութիւններով կը բաւականանայ և մի և նոյն ժամանակ իր ամբողջ կեանքը հանգիստ կը նստի մայրաքաղաքում, ի հարկէ մեր գաւառները միշտ կը մնան իրանց նախկին թշուառ դրութեան մէջ։ Ո՞վ պէտք է բարւոքի մեր գիւղական ժողովրդի դրութիւնը, եթէ ոչ մեր երիտասարդութիւնը, մանաւանդ մեր հարուստ, կալուածատէրերի որդիք, որոնք փոխանակ իրաւաբանութիւն ուսանելու, աւելի լաւ կանէին, եթէ գիւղատն-

Թուրքմէններին, Թաթարներին և չէրքէզներին, այնպէս որ բոլոր մահմետականների թիւը հասնում է մինչև տասն և կէս միլիօնի։ Այս դաւանութեանն է վերաբերում հեղինակը զանազան մահմետական աղանդներ՝ շիիթներին (պարսիկներին, մէկ մասը քուրդերի) սիրիական միտուալիներին, անսարեաներին, որոնց կրօնական ծէսերը բոլորովին նմանութիւն չունեն դրուզների, Ասորիայում և Մեսօպոտամիայում բնակվող եզիդիների կօրանի հետ որոնց սխալմամբ «սատանայի երկրպագողներ» են անուանում և որոնք ոչ մի սուրբ գիրք չունեն։

Աւելի ևս բազմաթիւ են քրիստոնէական զանազանակերպ աղանդները, որոնք գոյութիւն ունեն մահմետական և կիսահեթանոսական դաւանութիւնների այս խմբի հետ միասին։ Քրիստոնէական դաւանութիւնների մէջ թէ իր հնութեամբ, թէ իր քաղաքական նշանակութեամբ և թէ իր հետևողների թւով առաջնակարգ տեղ է բռնում Թիւրքաց կայսրութեան մէջ յունադաւանութեան կամ բիւզանդեան եկեղեցին։ Այս եկեղեցուն պատկանում են 1,300,000 Բ. Դրան ասիական հպատակները։ Նրանցից մօտ կէս միլիօնը հելլէնական ծագում ունեն. Նոքա կղզիների և Փոքր-Ասիայի ծովափերի վրա են բնակեցրած. իսկ մնացածները գլխաւորապէս —սիրիացիք (յոյներ են կրօնով միայն) ցրված են Սիրիայում, Պալէստինայում, Եգիպտոսում, և Արաբիայում։ Յետոյ թւով, հարստութեամբ և քաղաքական նշանակութեամբ հետևում են հայերը, որոնք VI դարում արևելեան եկեղեցուց բաժանվեցան հիմնելով անկախ Գրիգորեան եկեղեցին։ Մակ—Կօն ազգի աւելի կրթված մասը հայ կաթօլիկներին է համարում, որոնք իրանց եկեղեցուց բաժանվեցան XVII դարի վերջերին։ Նոցա թիւը 50,000-ի է հասնում։ Հայ-բողոքականների ընկերութիւնը երեսուն տարի է որ ճանաչված է. յիսուն տարի առաջ Թիւրքիայում ոչ մի բողոքական չը կար։ Հայերի խոտորումն 1832 թւին սկսվեցաւ «ամերիկական միսիօնարների ընկերութեան» գործակատարներով. իսկ ներկայ ժամանակ հայ-բողոքականների թիւը արդէն 30,000-ի է հասնում, և նոքա կանօնաւոր կազմակերպված եկեղեցի ունեն։ Կայսրութեան այս ամենափոքրաթիւ ոչ—մահմետական աղանդը, հեղինակի կարծիքով, երկրի կրօնական և սօցիալական վերածնութեան գործի մէջ ամենահաւատարիմ գործակատարը կը դառնայ։

Կրօնի և ծէսերի պարզութեամբ և մաքրութեամբ հայ բողոքականներին առաւել նման են նեստորիանները, որոնք սիրիական եկեղեցու դաւանողներ են։ Նոքա բնակվում են արևելեան Քուրդիստանում և Տիգրիսի դաշտավայրների վրա Մօսուլի մօտակայքում։ Նրանց թիւը 150,000-ից մինչև 200,000 է հասնում։ Բացի դրանցից կան և ուրիշ նեստորիաններ, որոնք պապին են ճանաչում. Նրանք ցրված են Դիարբէքիրից մինչև Պարսկական սահմանի կողմը, բայց նրանք հաշվում են բոլորը մինչև 200,000։ Նրանց մէջ, 1834 թւից մեծ աջողութեամբ առաջ են տանում իրանց գործը ամերիկական միսիօնարները, որոնք Ս. գիրքը թարգմանում են և ուսումնարաններ են բացում։ Մակ-Կօն լատինական եկեղեցու երկու միաբանութիւնների վրա ևս խօսում է, այն է՝ սիրիական եակօբիտների վրա, (նրանց թիւը մինչև 50,000 է հասնում), որոնք բնակվում են Եփրատի և Տիգրիսի մօտերում և իրանցից բաժանվել է մէկ մասը հիմնելով «սիրիական կաթօլիկների» աղանդը, և մարօնիտների մասին, որոնք նոյնպէս հեռացան եակօբիտներից և տասն և երկու դարընթացում Լիվանի վրա սիրիական քրիստոնեաների մէջ բոլորովին առանձնական դրութիւն ունէին պահած։ Մարօնիտների թիւը մօտ 250,000-ի է հասնում։ Մակ-Կօն յիշում է նաև ալէպինների փոքրիկ միաբանութեան մասին, որոնք նոյնպէս հռոմէական եկեղեցուն են պատկանում։ Նրանց թիւը մինչև 15,000 է հասնում։ Վերջապէս զանազանակերպ անուն ունեցող հրէաների թիւը, որոնք Փոքր-Ասիայումն են ցրված, մինչև 50,000 է հասնում։

Մակ-Կօն տասն և ութ տարի արևելքում ապրելով, հաստատում է, որ նա Թիւրքերին քրիստոնեաներից աւելի է համակրում, բայց ոչ թէ մայրաքաղաքի փչացած Թիւրքերին կամ բոլոր պաշտօնական դասակարգին, այլ գաւառների ազնիւ, ժուժկալ և չը փչացած օսմանլիներին։ Թիւրքաց քրիստոնեաների բարոյականութեան ստոր մակերևոյթը բացատրվում է դարևոր ճնշումով և տմարդի կառավարութեամբ։ Այսպիսով, Անգլիայի խնդիրը, որը յանձն է առել հովանաւորել Փոքր-Ասիան, պարզ է և արտայայտվում է Մակ-Կօնի դէպի Թիւրքիան դարձրած հետևեալ խօսքերով «Ինչքան էլ երկարատև և կործանող լինէր Թիւրքաց պետութիւնը, զօրեղ և արդար կառավարութիւնը մէկ սերունդում կարող է բարելաւել շատ բան և քրիստոնեային և մահմետականին օրէնքի առաջ մէկ մակերևոյթի վրա դնելով, կարող է զանազանակերպ տարրերը ձուլել որպէս մէկ համասեռ ազգայնութեան ամբողջութիւն

(Կը շարունակվի)

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Էրզրում, 22 օգոստոսի

Երէկ ձեզ ուղարկած հեռագրից կարող էք տեսնել՝ մինչև որ աստիճան դրգռված դրութեան մէջ են այստեղի հայերը։ Պատրիարքարանին տւած հեռագրի բովանդակութիւնը այսպէս է. «Էրզրումի և նրա շրջանների մեր ազգայինները երկիւղ կրելով տաճիկների չարաչար սպառնալիքներից, ռուսաց զօրքը յետ քաշվելու պէս, մտադիր են մինչև վերջի մարդը գաղթել Ռուսաստան և արդէն պատրաստվելու վրա են այդ կորստաբեր դիտաւորութիւնը իրագործելու, վասն որոյ գիւղեր պտտելով կը թափենք ամեն մեր ճիգ ժողովուրդը յետ համոզելու, բայց ցաւակցաբար բոլոր մեր ջանք մինչև այժմ ապարդիւն եղաւ, վասն զի նա շօշափելի փաստ և հաստատ գրաւական է պահանջում իր ապահովութեան համար։ Բարեհաճեցէք ձեռնամուխ լինել որ և իցէ գործնական և նպատակայարմար միջոցներին այս աղետալի չարեաց առաջը առնելու համար։ Եւ եթէ երեք օրվայ մէջ չաճապարէք բաւարար պատասխան հասցնելու մեզ. այն ժամանակ ընդհանուր տարաբաղդութեան և կորստեան պատասխանատւութիւնը ազգի և պատմութեան առաջ ամբողջապէս Կ. Պօլսոյ պատրիարքարանի և ազգային ժողովի վրա պիտի ծանրանայ։» Զարմանալի է յիրաւի՝ ինչ դատապարտելի լռութիւն է և զանցառութիւն, որով վերաբերվում է պատրիարքարանը և ազգային ժողովը դէպի բոլոր ազգի բաղդը։ Հէնց դիցուք թէ զանազան կնճռոտ հանգամանքների պատճառով, դեռ չեն կարողացել հասնել Հայաստանի վերաբերմամբ մի որոշ դրութեան, բայց միթէ հարկաւոր է այսպիսի վհատութեան և անյայտութեան մէջ տանջել թշուառ գիւղացոց, որոնք հարիւր կողմից սխալացնող և չփոթեցնող ունեն, իսկ ոչ մի կողմից մխիթարող և միամտացնող։ Եթէ զանազան բանակցութիւնները նրա համար են միայն որ հայերի ապագան ապահովեն, ինչու չեն մտածում որ մինչև այդ ապահովութիւնը ձեռք բերելը, ոչ մի հայ չի մնայ Հայաստանում և գծագրած ռեֆօրմները կը մնան ապարդիւն թղթի վրա, լոկ պատմութեան յիշատակ։ Թող միայն տեսնեն թէ ինչ յուսահատութեան տագնապի մէջ է չարաբաղդ ժողովուրդը, որի ականջը միայն սպառնալիք է լսում, իսկ աչքը փախստեան վատ օրինակներ տեսնում, որին անդէնք գրտնելով ամեն կողմից կրկնում են թէ մօտ է արդէն այն օրը, երբ հայի արիւնով պիտի ցեխ շաղախեն, իսկ մարմիններից սարեր կառուցանեն։ Եւ ով կարող է մնալ այս դրութեան մէջ։ Տեսնենք թէ ինչ կը պատասխանէ Կ. Պօլսոյ պատրիարքարանը և ազգային ժողովը....

P. S. Երախտագիտութեամբ պէտք յայտնել, որ Էրզրումի առաջնորդ Յարութիւն Արքեպիսկոպոսը սկսել է արդէն իր բարերար գործունէութիւնը. խաչը ձեռին նա շրջում է գիւղերում անհաբեկ ժողովուրդը ուշքի բերելու և իր գլխով նրան ապահովութիւն է խոստանում, բայց ոչինչ ոյժ չէ կարող պահել այսպիսի մի կատաղի հեղեղ, ինչպէս գաղթականութիւնն է, եթէ միայն նա սկզբից չը փակվի։

Գրիգոր Նիկողոսեան

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 1/13 սեպտեմբերի։ «Times» լրագրին հեռագրում են Ֆիլադելֆիայից, որ այնտեղ հասել է ռուսաց շոգենաւ Cimbria և մնալու է մինչև նոր հրամանների ստանալը։ Նա բերեց օֆիցերներ և ծառայողներ այստեղ շինված ու զինաւորված ռուսաց կրէյսերների համար։ Կապիտան Ալէկսէեվ նշանակված է կրէյսեր Աֆրիկայի հրամանատար, կապիտան Ավալօվ՝ Ասիայի, կապիտան Գրիպպէնբերգ՝ Եւրօպայի, կապիտան Դօման՝ Աւստրիայի, որ դեռ ևս ջրի վրա չէ թողած։ Իւրաքանչիւր կրէյսեր ունի ութ մեծ թնդանօթներ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 2 սեպտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 96 ր. 75 կ., երկրորդ 96 ր., երրորդ 95 ր. 50 կ., չորրորդ 95 ր. 50 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 234 ր., երկրորդ 231 ր. 25 կ., արևելեան 92 ր. 63 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $24\frac{25}{32}$ պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրա արժէ 211 մարկ 75 ֆէնինգ, Փարիզի վրա 260 ֆրանկ 25 սանտիմ։ Տրամադրութիւնը հանգիստ է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 սեպտեմբերի։ «Голосъ» լրագրի թղթակիցը հեռագրում է Վիէննայից 1/13 սեպտեմբերին հետևեալը. «Գեներալ Ֆիլիպօվիչ փոխադրում է իր գլխաւոր բանակը Սերաեվօից Բրօդի։» Երէկ երեկոյեան լուրը շուտով տարածվեցաւ և սաստիկ տպաւորութիւն գործեց։ Շատերը չէին կամենում հաւատալ։ Այն շրջանները, որոնք միջոց ունեն, մինչև անգամ պարտաւոր են իմանալ ճշմարտութիւնը, հաստատեցին ինձ այդ լուրը և հաղորդեցին հետևեալ մանրամասները։ Բրօդիում պատրաստում են բնակարաններ զօրքերի հրամանատարի և նրա կանցելեարիայի համար ամրոցում, շտաբի համար ֆրանցիսկանների վանքում։ Բրօդիից Վիէննա անց է կացվում երկրորդ հեռագրական գիծ։ Սավա գետի վրա կամուրջի շինութիւն է սկսված։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 սեպտեմբերի։ «Правит. Вѣстн.» լրագրի մէջ տպված է հետևեալ կառավարչական ազդարարութիւնը. «Ներկայ տարվայ մարտ ամսին Կիևվի համալսարանի 75 ուսանողներ, որոնց մէջ առաջ չէր նկատված անբաւարար վարք, ժողովներ կազմելու և համալսարանի վարչութեանը չը հնազանդվելու մէջ մեղադրված լինելով, հեռացրած էին համալսարանից երկու տարով։ Այժմ ի նկատի առնելով յիշեալ ուսանողների երիտասարդ հասակը և անփորձութիւնը, նրանց պատիժը մի տարով թեթևացնվում է և նրանց իրաւունք է տրվում 1878—79 թուականի ուսումնական տարվայ սկզբից մտնել Կիևվի կամ այլ համալսարանները։

տեսութեամբ պարապէին, որպէս զի ժամանակով իրանց հայրենի տեղը վերադառնալով, կարողանային իրանց գիւղերի նահապետական տնտեսութեանը մի նոր զարկ տալ և բարւոքել իրանց գիւղացիների դրութիւնը, այն գիւղացիների, որոնց դառն աշխատանքով նրանք կեանքի բոլոր յարմարութիւնները ձեռք են բերել։

Գուցէ ոչ մի տեղ գիւղացու դրութիւնը այնքան ապահոված չէ, որքան Գերմանիայում։

Տարիներով ապրելով այս երկրում և ենթարկվելով ընդհանուր սովորութեանը, ես շատ անգամ իմ պարապմունքներից ազատ ժամանակս ճանապարհորդութեան մէջ եմ անցկացրել, շատ գիւղերով ոտով եմ շրջել։ Դա այստեղի ուսանողական կեանքի սովորութիւն է։ Արձակուրդների ժամանակ ուսանողը իր փոքրիկ կապոցը ուսին դրած մինչև ծնկները հասնող կօշիկները հագած, ընկնում է սարեր ու ձորեր, և սկսում է թափառել Տիւրինգէնի, Տիրօլի որ Հարցի գեղեցիկ անտառներում, օրերով զանազան գիւղերում հանգստանալով։ Այն ժամանակ, Գերմանիայի ամենայետընկած տեղերը կարծես նոր կեանք են ստանում և ամբողջ տարի գիւղական համեստ կեանքին ականատես սարերը ու անտառները լցվում են ուսանողի ուրախ երգերի արձագանքով։

Կիրակի օրը գերմանական գիւղում անցկացնելը մանաւանդ մեծ հետաքրքրութիւն ունի մեզ օտարներիս համար։ Այդ օրը գիւղացու համար շատ նշանաւոր օր է։ Առաւօտեան վաղ կը տեսնէք ինչպէս ամեն տանից դուրս են գալիս գիւղացիները իրանց ընտանիքով, բոլորն էլ մաքուր հագնված, աղօթագրքերը ձեռքին, նրանք ուղևորվում են դէպի գիւղական եկեղեցին։ Եկեղեցուց վերադառնալով տուն, գիւղացին իր ընտանիքով շրջապատված ճաշի է նստում։ Այդ օրվայ ճաշը ի հարկէ սովորականից ընտիր է լինում. տան տիկինը առանձին ջանք է քաշում համեղ կերակուրներով իր սեղանը զարդարելու, մանաւանդ իր փոքրիկների համար համեղ խմորեղէններ պատրաստելու։ Ճաշից յետոյ բոլորը ժողովում են հիւրանոցում (ձմեռը սենեակում, իսկ ամառը հիւրանոցին կից այգիում), բոլորը շարվում են սեղանների չորս կողմը, ամեն մէկի առջև մի բաժակ գարեջուր դրած։ Այդ օրը գիւղացիները հանգստանում են իրանց շաբաթական ծանր աշխատանքից, խօսում են իրանց գործերի մասին, միմեանց քաղաքի նորութիւնները պատմում, իսկ գիւղական վարժապետը, ահագին ակնոցները քթին, սովորական ժպիտը երեսին, լրագիր է կարդում, շատ անգամ բարձր ձայնով։ Պէտք է ասել, որ գիւղական վարժապետը այստեղ մի առանձին տիպ է ներկայացնում. գերմանացի ռամիկ ժողովրդի մէջ գիւղական վարժապետը և քահանան մեծ դեր են խաղում։

Մինչև որ հասակ առածները սեղանի շուրջը նստած միմեանց մէջ խօսում են, կամ լրագրի ընթերցանութիւն են լսում, նորահաս աղջիկները և երիտասարդները խումբ խումբ զբօսնում են, երգեր երգում, կամ հասակ առածներից փոքր ինչ հեռու, առանձին նստած՝ գարեջուր կամ կաֆէ են խմում, միմեանց հետ հանաքներ անում ու ծիծաղում։ Ամենքի երեսները արտայայտում են բաւականութիւն, ուրախութիւն. նրանք ամբողջ շաբաթը աշխատել են, ուրեմն իրաւունք ունեն այս մէկ օրը հանգստանալու և զուարճանալու։

Այս տեսակ դէպքերում ես միշտ մի առանձին տխրութիւն էի զգում, շատ անգամ ներկան մոռանում էի ու մտքովս հազար մղոններ հեռանում....

Այո, ինձ պատահել է մեր հայոց գիւղերումն էլ մի քանի օր անցկացնել. ես մտել եմ մեր խեղճ գիւղացու մութ, խոնաւ գետնափորը, որտեղ մեծ և փոքր, կին և մարդ՝ բոլորը միասին, մէկտեղ դիզված, իրանց ամբողջ կեանք են անցկացնում։ Այդ բաւական չէ. հայ գիւղացին ստիպված է ձմեռ նամանակ իր նեղ բնակարանի մի մաս իր անասունների համար յարմարեցնել։

Եթէ մի եւրօպացին մտնի մեր գիւղերից մինը, նա երբէք չի հաւատայ որ այդ տեսակ զզվելի փոսերի մէջ մարդիկ լինեն բնակվելիս։ Գերմանացին իր անասուններին անգամ չէր պահի այդ տեսակ գոմերի մէջ....

Մեր գիւղերի մեծ մասը շնորհով մեր սեփական անհոգութեան և մեր անտառային վարչութեան անխիղճ տնտեսութեան, բոլորովին զուրկ են անտառներից։ Իսկ այգի ասած բանը մեր գիւղացիների մեծ մասը երազումն էլ չեն տեսել։ Այգիների կը պատահէք միայն մեր մի քանի գաւառներում։ Սովորաբար հայ գիւղացին բացի ցեխից և աթարից իր տան առաջ ուրիշ ոչինչ չէ տեսնում։

Այստեղ, ընդհակառակն, իւրաքանչիւր գիւղացու համար այգի ունենալը կենսական պահանջ է. բացի սորանից ամառ ձմեռը նա իր տան պատուհանները ծաղիկներով է զարդարում։

Ես մոռանում եմ որ մեր գիւղերի տները պատուհաններ էլ չունեն... մեր գիւղացին զրկված է թէ օդից և թէ լոյսից....

Գերմանիայում ապրելով մարդը ակամայ ենթարկվում է այս տեսակ տխուր մտածմունքներին, այն ինչ իմ հայրենիքումս, ի հարկէ, ես ժամանակ չէի ունենայ այդպիսի աննշան հարցերով զբաղվելու։ Օտար ճանապարհորդին ամեն բան ներելի է.... Գոնէ այդ անմխիթար համեմատութիւնների անելը օտարութեան մէջ հայ ճանապարհորդի նպատակը լինէր....

Իսկ տեղացիների համար իրանց հայրենիքի մէջ ճանապարհորդութիւնը ունի գլխաւորապէս մի նպատակ՝ բնութեան չքեղութեան մէջ զուարճութիւն, հանգստութիւն որոնելու։

Մեզանում, Անդրկովկասում, այս պահանջը դեռ չէ զարգացել, բայց ով այստեղ ապրելով ճանապարհորդութեան ճաշակն առել է, նա էլ հանգստութիւն չէ գտնում.... Ճանապարհի թօզը չորերից դեռ չը թափած, նորից կապում եմ չամադանս։ Ծանօթներիս մեծ մասը դեռ չեն վերադարձել, դասախօսութիւնների սկսվելու ժամանակը դեռ հեռու է, ուրեմն ազատ ժամանակս ինչի ի զուր թողոտ քաղաքում կորցնեմ, երբ հարկաւոր է միայն երկաթուղի նստել, —և մի քանի ժամերից յետոյ արդէն Լինդաուի մէջ կը լինեմ....

***

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Օգոստոսի վերջերին լոյս տեսան Ս. ՄԱՆԴԻՆԵԱՆԻ հետեւեալ նոր աշխատասիրութիւնները՝

1) Ընթերցարան հայերէն լեզուի «ՆԱՀԱՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՇԽԱՐՀ, երրորդ տարւայ ՈՒՍՄՈՒՆՔ ԵՒ ԸՆԹԵՐՑՄՈՒՆՔ» անունով.

2) «ՀԱՄԱՌՕՏ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ.»

Ցանկացողները ստանալ յիշեալ գրքերը իր ժամանակին կարող են դիմել «ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑԸ» կամ Զաք. Գրիգորեանի գրավաճառանոցը։

3—3

Տէօրիտիկական և փորձնական դասեր հասարակ և կրկնամթիւ գրապահութեան (բանկի, ֆաբրիկի առեւտրական, կօմմիսիօների, երկաթուղու, բաժանորդական և այլն) և առեւտրական թուաբանութեան, նմանապէս և Եգերսկու սիստեմով։

Կուրսը շարունակվում է 6 ամիս։

Խ. Խաչատուրեան

Դիմել Լաբօրատօրնի փողոց. Պսարօվի տանը կամ Թիֆլիսի ազնուականների կալուածական բանկը։ 1—3

Դուրս եկաւ մամուլի տակից և վաճառվում է «Կովկաս. գրավաճ. Զաք. Գրիգորեանցի։»

1. Պօլուիմպէրիալ—կատակերգութիւն, երկու արարուածով (մանկական թատրօն. թարգմ. Յ. Նազարեանց. տպագրութիւն Զ. Գրիգորեան.

գինն է 20 կոպէկ։

2. Նախապաշարմունք—I հատոր. աշխատասիրութիւն Յ. Նազարեանց։

Գինն է 50 կոպէկ։

—

Շուտով դուրս կը գայ մամուլի տակից։

1. Ղուկասեանց—ընթերցարան. եր. տպագ.

գինն է 40 կոպէկ։

Ամենակարճ միջոցում դուրս կը գայ տպագրութենից երեք, այն է՝ ռուսերէն, ֆրանսերէն և հայերէն լեզուներով մեր՝ «Կովկասի հիմկվան լրագիրները» անունով բրօշիւրը։ Դրա տպագրութեան համար բաց արինք յատկապէս Տէր-Յովհաննիսեան կանդիտերսկում, որ գտնվում է «Լօնդօն» հիւրանոցի կարգում, կամաւոր ստորագրութիւն։

Գրիգոր Տէր-Մելքիսեդեկեանց

3—3

ТИПОГРАФІЯ
И
КНИЖНЫЙ МАГАЗИНЪ
А. МАТЕСИ-АКОПОВА

ТИП. ПРОТ. ТЕАТРА ВЪ СОБ. ДОМѢ.

Շուշի Մահտեսի Յակոբեանը պատիւ ունի յայտնելու, որ այս սեպտեմբերի 1-ից ծախվելու են իր գրավաճառանոցում բոլոր հայերէն, ռուսերէն և գաղղիերէն դասագրքերը իրանց վրա գրած գներովը. ցանկացող ոտարաքաղաքացիներին ուղարկվում են նոյնպէս նշանակված գներով։

Ընդունվում են նոյնպէս ամեն յանձնարարութիւնք տպագրութեան համար բոլոր լեզուներով և բաւական էժան գներով։ Գումարով առնողներին զեղջումն կը լինի։

Ա. Մահտեսի Յակոբեանց

1—2

ԹԻՖԼԻՍԻ Ս. ԳԱՅԱՆԵԱՆ հայ օրիորդաց միջնակարգ ուսումնարանը բացվել է օգոստոսի 15-ին և այդ օրից սկսված ընդունվում են նոր աշակերտուհիներ։

Տեսուչ Աբ. Յովհաննիսեանց

1—3

«ՃՈՐՏՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ»

Գուստավ Քալանթարեանցինը, ռուսերէն լեզուով, ծախվում է Բերենշտամի գրավաճառանոցում, Թիֆլիսում, Գօլօվինսկի պրօսպէկտի վրա։ Գինն է 75 կոպ. փոստի ծախսով 80 կոպէկ։

5—6

«Тифл. Объяв.» լրագրի գրասենեակը տեղափոխված է Դվօրցովօյ փողոցի վրա, ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԵՈՒՄԸ։

2—2

ՔԱՐԱԾՈՒԽ „ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ“ ԸՆԿՏԻՑ

(ՀԱՆՔԻՑ), ՈՐ ԳՏՆՎՈՒՄ Է ՋԷԼՕԲԱՆԻ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆԻ ԿՈՒՐՍԷԲԱ ԳԻՒՂՈՒՄ

ԸՆԿ. ՆԷՅՄԱՆ—ՇԷՆԻՆԳ

Ծախվում է ՇԷՆԻՆԳԻ ՊԱՎԻԼԻՕՆՈՒՄ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ՄԻԱՍԻՆ ԱՄԲՈՂՋ ՎԱԳՕՆՆԵՐՈՎ ՆԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԿԱՅԱՐԱՆԻՑ ՓՈՒԴԸ 25 ԿՕՊ., ԻՍԿ ՓՈՔՐ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐԵԼԻ Է ԳՆԵԼ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ ԳՏՆՎՈՂ ՊԱՀԵՍՏԻՑ ՓՈՒԴԸ 28 ԿՕՊԷԿՈՎ։

---

1. Ն. Տէր-Ղեւոնդեանի Մայրենի լեզուի առաջին տարին վեցերորդ տպագրութեամբ, բազմաթիւ պատկերներով զարդարված և նորանոր տասցուածներով, առածներով, հանելուկներով և յօդուածներով լրացրած։ Գինն է 35 կոպէկ։ Գումարով առնողներին զեղջումն կը լինի։

2. Մայրենի լեզուի երկրորդ տարին չորրորդ տպագրութիւն, նոյնպէս նորանոր պատկերներով զարդարած և մասնաւոր փոփոխութիւններով լրացրած։ Գինն է 40 կոպ.։ Գումարով առնողներին զեղջումն կը լինի։

Ծանօթութիւն. Վերոյիշեալ գրքերը ընդունված են Թիֆլիսի Թեմի պ. Թեմ. վերատեսչից իբրեւ սկզբնական դասագիրք հայոց լեզուի՝ իր ձեռքի տակ եղած բոլոր ուսումնարաններում։ Սոքա ընդունված են նոյնպէս Կովկասի հայոց ուսումնարաններից գրեթէ ամենում, նմանապէս և միւս թեմերի ուսումնարաններից շատերում։ Վաճառվում են բացառապէս Կենտրօնական գրավաճառանոցում։ Մայրենի լեզուի գ. և դ. տարին պատրաստ կը լինի մինչեւ սեպտեմբերի 10-ը։

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և ծախվում է Ս. Մանդինեանի հետեւեալ աշխատութիւնները.

1) Նահապետական և հայրենի աշխարհ, երրորդ տարւայ ուսմունք և ընթերցմունք. գինն է 65 կ.։

2) Համառօտ մանկավարժութիւն. գինն է 1 ր. 50 կ.։

1—6

Մի երիտասարդ կամենում է Թիֆլիսում դասեր տալ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻՑ, ՀԱՅՈՑ պատմութենից և ուրիշ լեզուներից (ռուսերէն և գաղղիերէն) և առարկաներից։ Յօժար է բընակվել ընտանեաց մէջ։ Պայմանները կարելի է իմանալ «Մշակի» խմբագրատան և Տէր-Յովհաննիսեանի կանդիտերսկում։

1—3

Մի բարձր դասատան գիմնազիստ որոնում է ռեպետիտօրի տեղ ընտանիքում։ Հասցէն թողնել «Մշակի» խմբագրատանը։

1—3

Լոյս տեսաւ

«ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՄՈՒՆՔ»

Անունով մեր աշխատասիրութեան I հատորը, որ պարունակում է իր մէջ մեր կեանքից առնված 600-ից աւելի նախապաշարումներ։—Գինն է 50 կ.։

Կարելի է ստանալ հետեւեալ հասցէով.— «Въ Тифлисъ.—Кавказская книжная торговля З. П. Грикурова.»

Պ. Նազարեանց

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 5. ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ ԹԻՖԼԻՍ. 1878.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Սեպտեմբերի 4-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալը)	8	05
Հին 82 պր. մ. արծ. 1000 մ.	1500	—
Հին 20 կ. 72 պր. 1000 „	1250	—
Վիգրիշնի 5% առաջի փոխառութեան տոմ. 100 »	236	—
Երկրորդ 5% վիգրիշնի »	235	—
Մարսելի կուրսը 260—	100	—
Լօնդօնի կուրսը Օդեսայի վրա	9	65
Վենայի կուրսը ամէ 121 գլ.	100	—
Դաւրեժի բարաթը. . .	5	40
Առեւտրական բանկի ակցիան 200 մ. . . .	315	—
Փօթի Թիֆլիսեան երկաթուղու ակցիան 125 մ.	102	—
Շաքարը բրօցկու . .	7	45
„ միւս տեսակը.	7	35
„ չաքարաւազը .	6	—
„ տրանզիտը. .	5	90
„ մաքուր վճարած	11	—
Բամբակը Երեւանու Ամերիկայի սերմից. . .	8	20
Միւս տեսակը հին սերմից.	7	20
Բուրդը Թուշի . . .	6	50
„ Թարաքամի .	3	50
Ալիւր Շորագալու . . .	1	80
„ Երեւանի. . . .	—	—
Գարին.	1	30
Մոմը բնաճարպի (стеар.)	12	70
Մետաքս Նուխվայ . .	200	—
Կախեթունը. . . .	130	—
Կոկոնը Նուխվայ (բոժ.)	48	—
Ցրիգոնը (լաւը) Ագուլեաց	55	—
Կոֆէն մօկօի. . . .	25	—
„ լեվանի . . .	18	—
„ մարտինկօյինը	16	—

ՀԵՌԱԳԻՐ

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի քաղաքները . . .	1	
Ռուսաստան .	2	
Աւստրիա . .	3	
Անգլիա. . . .	4	
Գերմանիա. . .	2	88
Ֆրանսիա . . .	3	75

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

(Վէրայի վրա № 38)

Ծննդկանների ընդունելութիւնը ցերեկվայ և գիշերվայ ամեն ժամանակ, օրը 50 կոպէկ վարձով, իսկ չքաւորներին անվարձ։ Առանձին սենեակներում ամիսը 30—50 րուբլ։ Կանանց հիւանդութիւնների բաժանմունքի մէջ վարձը ընդհանուր սենեակում 18 րուբլ, իսկ մասնաւոր սենեակներում 30 րուբլ ամսական։

Երթեւեկ հիւանդ կանանց և երեխաների ընդունելութիւնը ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, $9\frac{1}{2}$ մինչեւ 11 ժամ առաւօտեան։ Բժշկապետ Ատոնով։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչեւ փօթի (ծանապարհորդների գնացքը) 9 ժամին 21 րոպէ առաւօտեան։ Մինչեւ Միխայլօվօ (խառն գնացքը) երեկոյեան 5 ժամ. 18 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	9. 21	5. 18
Գօրի . . .	11. 58	9. 43
Միխայլօվօ.	1. 29	11. 57
Րիօն . . .	6. 47	
Փօթի . . .	9. 40	
	առաւօտ.	
Փօթիից .	9. 13	
Րիօն . . .	12. 13	
Միխայլօվօ. .	5. 39	1 37
Գօրի. . . .	7. 5	4 8
Թիֆլիս. . .	9. 31	7. 56

Թիֆլիս գալիս է առաջին գընացքը երեկոյեան 9 ժ. 31 ր. երկրորդը՝ առաւօտեան 7 ժ. 56 ր.

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գօրի. . ,	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ .	5. 22	3. 92	2. 18
Րիօն. . .	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՕՍՏ

Ամեն տեսակ թէ նամակներ, թէ լրագիրներ և թէ ծանր փոստ ամեն տեղ ուղարկելու, ընդունվում են ամեն օր, առաւօտեան 8 ժամից մինչեւ 1 և կէսօրից յետոյ 3 ժամից մինչեւ 7։ Իսկ կիրակի օրերը հասարակ նամակներ մինչեւ 10 ժամ առաւօտեան և 3—7 երեկոյեան։

Ռուսաստանից և Արտասահմանից փոստը ստացվում է Թիֆլիսում ամեն օր։ Բագուի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ օրերը։ Երեւանի տրակտից՝ երկուշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։ Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղուց ամեն օր։ Նուխու տրակտից՝ չորեքշաբթի և կիրակի։ Բելիկլիւչի տրակտից՝ երեքշաբթի և շաբաթ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ	կօպ.
Բաց նամակը արժէ .	4
Ռուսաստան և Եւրոպայի բոլոր երկիրները նամակը արժէ	8
Ամերիկա	8
Պարսկաստան . . .	8
Հնդկաստան . .	70
Եգիպտոս	27

ԲԺՇԿԱՆՈՑ

Հիւանդների ընդունելութիւնը 8-ից մինչեւ 10 ժամը յունիսի 1-ից մինչեւ սեպտեմբերի 1-ը.

Երկուշաբթի. Վէրմիշէվ և Գօրալեւիչ ներքին հիւանդութիւններ, Քուչարեանց վիրաբուժական և կանանց հիւանդութիւններ 10-ից մինչեւ 11 ժամ։

Երեքշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ. Բակստ վեներական և կաշու հ., Ա. Բախուտօվ կանանց, երեխաների հ. և մանկաբարձութեան. Պէունօվ աչքի հ.։

Չորեքշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ., Բակստ կրծքային և ջղային հ.։

Հինգշաբթի. Վէրմիշէվ ներքին հ. Բակստ կրծքային հ. Քուչարեանց սիֆիլիտական և միզային գործարանների 10—11 ժամ, Կ. Բախուտօվ կանանց և ջղային հ.։

Ուրբաթ. Վէրմիշէվ ներքին հ. Ա. Բախուտօվ կանանց և երեխաների հ. և մանկաբարձութեան։

Շաբաթ. Վէրմիշէվ ներքին հ. Բակստ կրծքային և ջղային հ. Պէունօվ աչքի հիւանդութիւններ։

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—

—ԱԽԱԼՑԽԱ. Հ. Ա. Ստացանք 6 րուբլ, կուղարկենք «Մշակ» յուլիսից։

—ԵՐԵՒԱՆ. Տ. Գ. Կարդացէք վերեւի պատասխանը։

—ՀԱՄԶԱՉԻՄԱՆ. Մ. Ա. Ստացանք 13 ր. 15 կոպ. յօգուտ Արարատեան ընկերութեան։

—ԹԻՖԼԻՍ. Մ. Հ. Նուիրատուների անուններ չենք տպի։ Մենք տպում ենք միայն այն անձանց անունները, որոնք նուիրում են մեր ցոյց տուած հիմնարկութեանը և փողը մեզ են ուղարկում, որ իր տեղը հասցնենք։

—Կ. ՊՈԼԻՍ. ***. Ստացանք նամակը և տուինք տպարան. № 136 կուղարկենք Կ. Պօլսի բոլոր բաժանորդներին։

—ԻԳԴԻՐ. Հ. Յայտարարութիւնը կը տպենք հետեւեալ համարներում։

Дозволено Цензурою 4 Августа 1878 г. Тифлисъ

Типографія Мартиросіанца

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ